

UN POC D'HISTÒRIA DE LES MATEIXES I ELS COPEOS

Entrevista a l'amo en Miquel 'Vent' i Es Revetlers

Maria Adrover Artigues i Càndid Trujillo

La mateixa i el copeo: Aquest ball pareix ser l'únic originari de Mallorca, ja que no apareix en els repertoris de ball de la resta de la Península i de les illes de la Mediterrània. Està estès de manera irregular per tota l'illa, en especial a la zona de Llevant de Mallorca; se'l coneix amb diferents denominacions, com mateixes, copeos, ball de pagès o ball de per llarg, i cal suposar que compta amb una antiguitat semblant a la dels altres balls, ja que apareix en el registre arxivístic de Sant Felip Neri.

A l'any 1926, Baltasar Samper a l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, ens deia el següent:

Els balls eren: mateixes, copeos, boleros, jotes i fandangos: aquests ja no es ballen actualment, però fa seixanta anys que es veien als pobles del redol de Manacor. Avui per la muntanya i la part del pla pròxim a la serra es ballen boleros i jotes, i a l'altra part, mateixes, copeos i jotes.

Els instruments emprats per acompanyar els balls eren, segons els pobles i les ocasions, guitarra, guitarró i violí, o xeremies, fabiol i tamborino; les mateixes i copeos sempre era amb instruments de corda...

A l'any 1984, Josep Massot i Planes al *Cançoner Musical de Mallorca*, ens conta:

Els noms d'aquests balls típics de Mallorca són el copeo, el fandango, el bolero i la jota mallorquina. Hi ha

també l'anomenada mateixa, però aquest ball no és diferent dels altres i consisteix únicament en la reunió d'unes quantes jotes mallorquines.

Per desenvolupar aquest article sobre el ball de les mateixes i copeos, i per poder contrastar amb els escrits i els llibres amb els quals contem, ens concediren una entrevista, molt amablement i de manera desinteressada, el grup de música tradicional Es Revetlers i l'amo en Miquel Caldentey Adrover *Vent*. L'amo en *Vent*, nascut a S'Horta el 7 d'abril de 1926, aprenqué a sonar la guitarra i el guitarró de les mans del seu pare, Miquel Caldentey Adrover, i practicava la tècnica del «borino» (repic continuat del guitarró) amb un bastó

mentre pasturava les cabres i les ovelles. Ens conta anècdotes de fa trenta anys, com la de que l'amo en Jaume *Llunes*, sonador de Manacor de jotes i mateixes, fundà Sa Lluenera, una agrupació on es reunien sonadors de guitarra i guitarró manacorins, i amb la qual feien moltes sortides on, quan un sonador es cansava, era rellevat per un altre, a fi de no donar per acabada la festa. Recorda que, de manera extraordinària, els podia acompanyar un violinista, encara que era bastant difícil aconseguir-ho, ja que era un instrument car i per sonar-lo s'havia de tenir certa formació musical. Es podien trobar sonadors de violí a Cas Concos i Calonge. Quan Sa Lluenera es va disoldre, l'amo en Miquel *Vent* junt amb altres companys, fundaren el grup Guitarras i Guitarrons amb l'inten-

*Miquel Adrover
Caldentey Vent.*

Es Revetlers.

ció de tornar a reprendre el ball. Amb el temps aparegueren noves agrupacions com Així balla Manacor i S'Estol de's Picot.

El grup de música Es Revetlers es formà l'any 1999 amb na Ma Pilar Ferrereta (component de grups tradicionals com Romaní i S'Estol des Picot), en Simó Paulo (component de S'Estol des Picot), i en Toni Mel (component de S'Estol des Picot, Guitarres i Guitarrons i d'aprenentatge autodidacta). *Revetler* significa: 'persona que antany organitzava les parelles del ball a les revetles mitjançant l'encant, és a dir, rifant el ball'. Ens contaren que els responsables de la formació del grup foren la colla de xeremiers Miquel Tugores i Tomas Salom, que els sentiren sonar a una manifestació organitzada a S'Alqueria Blanca i on, per primer cop, sonaren els tres «revetlers» plegats com a trio. Miquel i Tomas els animaren a viatjar amb ells a Valls i participar a l'11a Mostra Nacional de Música popular i tradicional al carrer. Així, poc a poc, s'amplià la formació amb en Jaume Paulo, en Tià Guingaia (que va substituir a na Mª Pilar), en Blai Salom i na Margalida De s'era. Més endavant, en Blai fou substituït per en Miquel Petit. Tots ells n'apren-gueren per tradició oral i de la mà de persones com l'amo en Miquel

Capó de S'Horta, l'amo en Pep de sa granada i el nostre amic l'amo en Miquel Vent.

Es Revetlers ens contaren que avui en dia les mateixes i copeos han arrelat per tot arreu de l'illa de Mallorca, però antigament aquests balls es conservaven a S'Alqueria Blanca, Calonge, Villafranca, Felanitx, Cas Concos, Manacor, Son Macià, Sant Llorenç i Artà.

Pel que ens conten Joan Amades i Antoni Noguera entre altres, la mateixa és un ball propi de l'illa de Mallorca i fou, antigament, una de les danses més practicades. És un ball de síntesi, mescla de jota amb certa forma de caràcter de *seguidilla* (ball propi de Castella la Manxa, de ritme ternari, emprat com a model pel bolero), més arrelat a la part del Llevant mallorquí. Al *Diccionari de la Dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors* de Joan Amades, de l'any 1936, llegim:

...constitueixen la major part del repertori de ball de les cobles formades per xeremies (cornamusa), flabiol i tamborí, [...]

En el pla, les cobles de ball que executen les mateixes estan formades per un violí, un guitarró, una guitarra,

triangle i castanyetes, amb intervenció, algun cop, de bandúrries també.

Al *Diccionari de la dansa*, Amades distingeix el copeo vocal-instrumental del copeo vocal. El primer sona amb un ritme ternari i la cobla es canta, gairabé tota, en ritme binari on el cantaire adopta lliurement una fórmula de melodia pròpia, adaptant-se el copeo a les necessitats fonètiques. Aquest copeo era el de les ballades solemnes a càrrec de sonadors professionals. El copeo vocal, en canvi, es va generalitzar com a cançó de dansa, encara que la manera de ballar els dos tipus de copeo era pràcticament la mateixa. El vocal era cantat i ballat per la gent del poble quan no es podia comptar amb sonadors professionals, i acompanyat rítmicament amb les mans o be picant damunt d'una taula. El copeo vocal-instrumental és d'una extensió que varia entre quinze i vint compassos més o menys, i sovint s'han de repetir mots o versos sencers per tal de quadrar la melodia amb el text. Quan deim que ballem mateixes entenem que en la ballada hi va comprès el copeo vocal-instrumental. El copeo vocal és sempre de vuit compassos per cobla i la melodia s'adapta a la cobla de quatre versos. Es ballava sempre sol i amb molts casos sense l'*estribillo* final.

...el copeo vocal no és una variant derivada del copeo vocal-instrumental, sinó que és alguna antiga tonada de dansa catalana que en l'època més o menys antiga, en què fou importat el copeo a Mallorca, començà a ésser utilitzada per a ballar aquesta dansa exòtica, quan mancaven els instrumentistes, per raó de la vivacitat del seu aire i la coincidència del seu ritme ternari...

Després de la guerra, la postguerra i fins als anys vuitanta (temps de la democratització del país), es pot

dir que pràcticament desaparegué la tradició dels balls i les sonades. Just hi havia agrupacions folklòriques de mostra (d'això s'ocupava la Sección Femenina). A poc a poc anaren sorgint grups com Música Nostra, Sis Som i Aliorna (foren dels primers grups en organitzar ballades). La melodia i el ball de les mateixes i els copeos es recuperà gràcies a la memòria col·lectiva. L'amo en *Vent* recorda que sonava cada diumenge a vespre a un restaurant de Manacor, juntament amb Miquel Marines de Calonge, afinant el guitarró com a Palma, modificant l'afinació d'una corda.

Parlant de l'estructura de les mateixes i dels copeos amb l'amo en Miquel *Vent* i amb els components de Es Revetlers, ens expliquen que, antigament, a l'acabament l'anomenaven *estribillo* i estava format per un copeo. A la zona entre Manacor i S'Alqueria Blanca sonaven un copeo més acabatall. Trobaven que es feia massa llarg sonar dos copeos. En canvi, a la zona de Sant Llorenç, Artà i cap al nord, sonaven dos copeos més acabatall, cosa que segueixen fent agrupacions com Tramudança. Però anem a conèixer l'estructura de la mateixa. Amades escriu:

Les *mateixes*, després de la introducció instrumental que les precedeix, són unes cobles a manera de corrandes per una sola veu amb acompanyament instrumental; alternen generalment en el cant d'aquestes cobles els músics que sonen la guitarra i el guitarró. L'estructura que prenen els quatre versos d'aquestes cobles en ésser cantades és la mateixa o semblant a la de la jota aragonesa, [...]. Les *mateixes* són ballades per sèries de dotze, i és aquesta la causa d'ésser invariablement anomenades en plural.

El *copeo* insular de les ballades solemnes, fetes amb sonadors professionals, que nosaltres anomenarem vocal-ins-

trumental, no és mai ballat sol, sinó que va precedit de la *mateixa* [...]; abans de la *mateixa* els músics sonen una introducció, i després del *copeo* hi ha una mena de coda terminal que és anomenada *estribillo*. La *mateixa*, el *copeo* i l'*estribillo* són cobles a manera de corrandes cantades per una sola veu [...]. Les cobles o corrandes són cantades pels músics que sonen el guitarró i la guitarra, alternant una cobla cadascun.

La mateixa està formada per les següents parts: introducció, mateixa, copeo i acabament (anomenat també acabatall, final, «sa darrera» o *estribillo*). Així queda estructurada:

- 1) *Introducció*: part instrumental, sempre amb un número indeterminat de compassos fins que entra el cantador, que és lliure d'entrar quan vulgui.
- 2) *Mateixa*: entra el cantador. S'anomena *mateixa* per distingir-la de les demés parts. Consta de set versos de set síl·labes cadascun (igual que la jota).
- 1a) *Introducció*: a partir d'aquesta part instrumental s'afegeix el quart grau de la tonalitat, és a dir, la subdominant, que sonarà fins al final.
- 3) *Copeo*: entra el cantador i consta de set versos de cinc síl·labes cadascun.
- 1b) *Introducció*
- 3a) *Copeo*
- 1c) *Introducció*
- 4) *Acabament*: vers que serveix per avisar de que s'acaba el ball. És una cobla final. No és ni *mateixa* ni *copeo*.

Amades ho descriu així a l'any 1936:

L'estructura(...) és la següent:
Introducció (instrumental).
Mateixa (una o més cobles amb estructura de jota aragonesa)
Copeo (dues, tres o més cobles).
Estribillo (una sola cobla o una fórmula de salutació final).

En temps de la dictadura es ballava a les cases particulars. El ball no va perdre del tot el caràcter popular i per això, la gent sabia on es feia una ballada i tots hi acudien. Josep Massot i Planes també ens conta al seu *Cançoner*:

Els balls tenen lloc o bé amb caràcter privat (és costum que els masovers, amos, o els propietaris, senyors, de les grans possessions organitzin un ball en acabar la collita d'oliva, la veremada, la sega, etc.), o bé, com si diguéssim, amb caràcter oficial. Per qualsevol pretext s'organitzen els que són privats i es balla encara que no disposin d'instruments. [...] El dret a ballar o disposar del ball, i convidar per tant a altres que ballin amb ell, és adjudicat al que pagui més a l'encant. La primera dansa («sa primera») és la més cara, la segona («sa segona») segueix en ordre, després la tercera, etc., etc.

De fet, l'amo en Miquel *Vent* recorda perfectament que amb l'agrupació Guitarres i Guitarrons sonaven a les cases particulars en motiu d'unes matances o de qualsevol tipus de reunió familiar. Qualsevol excusa era bona per sonar i ballar. També ens explica que l'encarregat de la festa encantava les ballades, és a dir, subastava el ball, i que organitzava l'ordre de les parelles. Així descriu aquest tema Amades:

El clavari o encarregat d'organitzar la festa encanta les ballades de *mateixes*, les qual són concedides al millor postor; aquest convida sovint els seus amics i coneguts i moltes vegades paguen entre tots el preu ofert pel postor. Com a final de cada sèrie de dues, tres o més *mateixes*, ballen un *copeo*.

Una de les activitats que des dels seus inicis dur a terme el grup Es Revetlers, és l'ensenyament del ball de les mateixes i els copeos.

Quan començaren ho feren de manera altruïsta i ballaven per ballar. A l'any 1999, emprengueren la iniciativa de reunir-se un cop per setmana per ballar a casa d'un dels seus components, a Son Pons, al poble de S'Alqueria Blanca, juntament amb la gent que hi volgués participar. Després passaren a fer-ho al saló parroquial de l'església del mateix poble fins a l'any 2004. A aquestes ballades encara no les anomenaven «tallers», cosa que feren més endavant i segueixen fent el dia d'avui, on ensenyen el que aprengueren per tradició, aplicant una metodologia d'ensenyament ben estructurada.

Feren el primer taller oficial el desembre de l'any 2006, organitzat per la Federació de Música i Ball de Mallorca. Són conscients de que el ball ha evolucionat però ells segueixen fidels a la «rosseguet», que consisteix en donar una passa llarga i una doble passa arrossegant el peu sense moure la resta del cos. Fins que no sorgiren tantes escoles de ball com hi pot haver ara, tothom feia la «rosseguet». Això s'ha anat perdent i hi ha gent que ho balla botant dos cops en lloc d'arrossegant el peu. Els tallers consten de quatre nivells de dificultat, des del nivell bàsic fins al més avançat. Ens ex-

pliquen que en un any passaren pel taller unes vuitanta persones. Aquests tallers consten de deu hores, cada sessió consta de dues hores, i el darrer dia acaba amb una ballada popular.

Per respecte i seguir fidels a la tradició mostren de ballar la mateixa tal i com els ho ensenyaren, sense botar i que el ball sigui assestat. Abans, els homes solien botar un poc per impressionar a la balladora. A més, feien esclafir els dits mentre ballaven, sempre en parella excepte a alguns punts, depenent de si s'havien de crear o no.

Al nostre treball de camp, hem tingut el privilegi de sentir sonar a Es Revetlers amb l'amo en Vent, i de poder participar amb ells. Ens conten que, per sonar una mateixa a la posició de dalt del màstil, ho fan amb els acors de RE i LA7, i per sonar al mig del màstil sonen els acords de LA i MI. Nosaltres, com estudiants del Conservatori Superior de Música i Dansa de les Illes Balears, hem pogut contrastar el que ens ensenyen a l'escola amb el que ells sonen per tradició. Els sonadors de pagès toquen el guitarró amb el dit gros, sense cercar una sonoritat nítida, essent més agressiva

la rasgada. El batut consisteix en pegar a la caixa de la guitarra al temps que sona l'acord: ram-ram-tam-ram-ram-tam... Dues rasgades i un cop, dues rasgades i un cop... Recorden que l'amo en Miquel Capó de S'Horta feia el batut amb el dit petit. La rasgada de mateixa amb el guitarró és diferent a la de la jota. Així i tot, a la comarca del llevant no estableixen una diferència alhora de començar el ball, coneixen que és una mateixa o una jota quan entra la veu del cantador, ja que és el que porta la melodia. Cal dir que cada sonador té el seu propi estil, i les tonades no anaven en funció del poble on sonaven, sinó segons l'estat d'ànim del cantador.

Volem agrair des d'aquestes pàgines l'ajuda i l'enriquiment que ens han brindat cada un dels «revetlers» i l'amo en Miquel Vent.

LA REVISTA DEL CIEMEN

EUROPA DE LES NACIONS | 71 |

Vicent Mauri i Genoves

Conflictes al Caucas: Txetxènia, Ingútxia i el Daguestan

2n TRIMESTRE 2009
3 EUROS

EUROPA DE LES NACIONS

(www.quiosc.cat)

articles de fons, entrevistes,
opinió i comentaris relacionats
amb les nacions sense estat

NATIONALIA

(www.nationalia.cat)

diari digital de les nacions
sense estat d'Europa i el món

nationalia

diari digital de les nacions sense estat a Europa i al món

Catalunya vota independència sota la mirada d'Europa

Alles Salomond presenta el pla pel referèndum d'independència d'Escòcia

El Jerguec irlandès: "Per la comunitat ho està terrible perdre dos dies en només als nassos"

el ciemen t'apropa
a les nacions del món

CIEMEN (Centre Internacional Escarré
per a les Minories Ètniques i les Nacions)
C/ Rocafort, 242 bis. 08029 Barcelona. Tel. 93 444 38 00